

Pe 21.11. klo: 13.00–14.30

Työryhmä1.2: MEDIOITUNUT PERHEARKI

- Kadottaako medioitunut perhearki vanhemman reflektiivistä kykyä?, Satu Valkonen, MLL
- Kun medialaite vie vanhemman huomion, Sanna Raudaskoski & Eerik Mantere, Tampereen yliopisto
- Laiminlyönti vai henkireikä? – Mediateknologioiden merkitykset kasvatuksen asiantuntijapuheessa ja äitien kokemukseronnassa, Suvi-Sadetta Kaarakainen, Turun yliopisto
- Isä-poika- ja äiti-tytär –vuorovaikutus television äärellä, Eero Suoninen, Tampereen yliopisto

Kadottaako medioitunut perhearki vanhemman reflektiivistä kykyä?

Satu Valkonen

Ihmiselle on luonteenomaista virittäytyä havainnoimaan sitä, millaisia emotionaalisia tarpeita toisilla on. Voidaan ajatella, että vanhemmilla on tarve, halu ja kiinnostus tutkailla oman lapsen maailmaa ja jakaa asioita hänen kanssaan. Vanhemmuuteen liitetäänkin yleensä kyky tuntea, ajatella ja asettua tarkastelemaan lapsen tunnetta ja ajatusta sekä pyrkimyksiä tavoittaa lapsen kokemuksia.

Reflektiivinen kyky (reflective function, RF) viittaa metakognitiiviseen ja metaemotionaaliseen kykyyn pohtia omia ja muiden mielen sisältöjä, merkityksiä ja yhteyksiä. Käsitteen rinnalla käytetään termiä mentalisaatio. Reflektiivinen kyky voidaan nähdä käytännön toimintana, joka perustuu mentalisaatioon.

Reflektiivinen kyky on tietoista ponnistelua ja toimintaa, joka ilmenee vanhemmuudessa käytännön arkisissa vuorovaikutustilanteissa. Se liittyy kykyyn pyrkiä tavoittamaan lapsen tunteita, ajatuksia ja tarpeita ja kykyyn antaa niille arvoa. Reflektiivinen kyky on kytkeytynyt sosiaaliseen herkkyyteen ja sosiaalisiin taitoihin. Kun vanhempi on riittävästi läsnä ja kiinnostunut lapsesta, hänen reflektiivinen kykynsä kehittyy ja hän oppii tunnistamaan ja kuvittelemaan lapsensa mielenmaailmaa.

Mahdollisuudet tavoittaa toisen mielen sisältöjä vaihtelevat kuitenkin tilanteittain. On todettu, että esimerkiksi väsymys, stressi ja kiihtyneet mielentilat vaikuttavat reflektiiviseen kykyyn epäsuotuisasti. Voitaisiin siis olettaa, että myös vanhemman jatkuva tietokoneen, tabletin tai älypuhelimien käyttö vaikuttaisi jollain tavoin reflektiiviseen kykyyn.

On mielenkiintoista, mutta yhteiskunnallisesti myös hyvin tärkeää selvittää, heikentääkö vanhemman mediankäyttö kiinnostusta lapsen mielenmaailman ymmärtämiseen, vähentääkö se halua heittäytyä elävään vuoropuheluun ja leikkisyyteen lapsen kanssa sekä haittaako se

myötätunnon osoittamista lapselle hänen sitä tarvitessa. Kun vanhemman ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa on ongelmia, tavallisesti kysymys on juuri vastavuoroisuuden puutteesta.

Ajatuksessa on yhtymäkohtia Raudaskosken ja Mantereen tässä työryhmässä tarkastelemaan käsitteeseen tahmea medialaite: tahmean medialaitteen nähdään estävän aidon vuoropuhelun muodostumista vanhemman ja lapsen välille.

Kun vanhempi ei reagoi lapsen vuorovaikutusaloitteisiin, ei ole lapsen saatavilla jakamalla lapsen onnistumisen ja ilon kokemuksia tai on haluton jakamaan lapsen tunnetiloja, lapsen kokemus ymmärretyksi ja kuulluksi tulemisesta jää saavuttamatta. Myös kokemus oman olemassaolon tärkeydestä jää vaillinaiseksi. Toistuvat tämän kaltaiset kokemukset johtavat siihen, että lapsen mielenkiinto kutsua vanhempaa vuorovaikutukseen laimenee. Esimerkiksi ns. Still-face – koe on osoittanut vanhemman reagoimattomuuden merkityksen jo vuosikymmeniä sitten. Kuitenkin tutkimustietoa siitä, miten vanhempien mediankäyttö vaikuttaa lasten ja perheiden hyvinvointiin puuttuu.

Voidaan miettiä, onko edes mielekästä ehdottaa, että vanhemmat olisivat halukkaita ja kykeneväisiä ponnistelemaan lapsen hyväksi jos medialaitteet eivät olisi siinä määrin läsnä perheiden arjessa kuin ne nyt ovat? Oletetaanko siis, että vanhemmilla on lähtökohtaisesti hyvä reflektiivinen kyky, mutta medioituneessa perhearjessa kohtaamisen taidot katoavat? Keneltä ne katoavat – ja miksi juuri heiltä?

Esityksessä haetaan vastauksia siihen, millaisin menetelmällisin ratkaisuin näihin kysymyksiin voidaan sosiaalipsykologiassa vastata.

Kun medialaite vie vanhemman huomion

Sanna Raudaskoski & Eerik Mantere, Tampereen yliopisto

Esityksemme käsittelee vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta vanhemman käyttäessä samanaikaisesti älypuhelinia. Esittelemme käsitteen ”tahmea medialaite” (Mantere 2014; Mantere & Raudaskoski 2014), jolla viitataan älylaitteiden, kuten älypuhelimien ja tablettitietokoneiden, käyttöön. Käsitteellä kuvataan sitä, millaisena medialaite näyttäytyy sen henkilön näkökulmasta, joka kutsuu laitteen käyttäjää kanssaan kasvokkaiseen vuorovaikutukseen. Tahmea medialaite viittaa tilanteeseen, jossa toisen orientaatiota on vaikea saada medialaitteesta itseensä ja jos sen saakin, niin se helposti palaa siihen takaisin.

Pohdimme laitteiden ”tahmeutta” vaikeasti vaihtuvana kontekstuaalisena konfiguraationa (Goodwin 2000). Laite muodostaa käyttäjän kanssa interaktiivisen suhteen, joka perustuu vierusparirakenteeseen. Laitteen vastaus käyttäjän suorittamaan toimintoon näkyy laitteen näytöllä, ja tämä vastaus puolestaan tekee relevantiksi ja odottaa jotakin seuraavaa tekoa. Se kontekstuaalinen kehys, johon käyttäjä orientoituu, on muotoutunut suhteessa siihen, mitä älylaitteen kanssa toimiessa on tähän mennessä tapahtunut ja mitä käyttäjä (ja älylaite) ennakoivat seuraavaksi tapahtuvan. (Raudaskoski 2009, 145–176) Tämä vuorovaikutussuhde vaatii käyttäjältä kognitiivista prosessointia, eikä siitä irtautuminen välttämättä onnistu helposti – varsinkaan jos toiminto on kesken.

Esityksessämme havainnollistamme medialaitteen tahmeutta aineistoesimerkin avulla. Siinä älypuhelinia käyttävällä äidillä on vaikeuksia siirtää orientaatio pois puhelimen kanssa muodostamastaan interaktiivisesta suhteesta, vaikka hänen 12-vuotias tyttärensä sitä toistuvasti pyytää, saadakseen äidin katselemaan piirtämiään kuvia. Tyttären on ”haastettava” älypuhelimien ruutu saadakseen äidin huomio. Hän mm. käyttää deiktisiä ilmaisuja ”tää”, ”näitä”, ”näistä”, ”tälle” osoittaen samalla vihkoa ja piirustuksia ja rakentaen näin uutta huomion kohdetta äidin ympäristössä.

Tyttären sanalliset pyynnöt muuttuvat matkan varrella käskevimmiksi, samalla kun hän liittyy pyyntöihin muita modaaliteetteja: hän siirtyy äidin viereen, naputtelee ja tökkää äitiä ja asettaa vihkonsa tämän näkökenttään. Osoitamme, miten medialaitteen tahmeus näyttäytyy äidin hitautena ottaa keskustelussa oma vuoronsa. Se myös tuottaa epäselvyyttä keskustelun jäsentymiseen.

Väitämme, että tällainen ilmiö on yleisesti tunnistettavissa nykypäivän arkisissa vuorovaikutustilanteissa. Pohdimme kuitenkin esityksessämme sitä, että jos mobiililaitteet ovat jatkuvasti läsnä perheiden arjessa ja niiden ”tahmeus” aiheuttaa vaikeaselkoisuutta vuorovaikutustilanteisiin, niin voiko tällä ihan pienten lasten kohdalla olla vaikutusta siihen, miten he oppivat vuorovaikutuksen säännönmukaisuuksia. Kiintymyssuhdeteoreettisesti ajatellen, voiko alituisesti läsnä olevat medialaitteet hankaloittaa turvallisen kiintymyssuhteen muodostumista? Tutkimus on osa Tampereen yliopiston tutkimusprojektia ”Media, perheen vuorovaikutus ja lasten hyvinvointi”, jonka johtajana toimii professori (emerita) Anja Riitta Lahikainen.

Lähteet:

Goodwin, Charles (2000) Action and embodiment. *Journal of Pragmatics* 32, 1489-1522.

Mantere, Eerik (2014) Ajan ja huomion saaminen vanhemmilta. Tutkimus lasten aloitteista yhdessä olemiseen ja vanhempien vastauksista keskusteluanalyysin ja kiintymyssuhdeteorian näkökulmasta. Sosiaalipsykologian pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto, Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö.

Mantere, Eerik & Raudaskoski, Sanna (joulukuu 2014) Kun matkapuhelin vie vanhemman huomion. Teoksessa A.R. Lahikainen, T. Mälkiä & K. Repo (Toim.) *Media lapsiperheessä*. Tampere: Vastapaino.

Raudaskoski, Sanna (2009) *Tool and Machine. The Affordances of the Mobile Phone*. Tampere: Tampere University Press.

Laiminlyönti vai henkireikä? – Mediateknologioiden merkitykset kasvatuksen asiantuntijapuheessa ja äitien kokemukseronnassa

Suvi-Sadetta Kaarakainen, Turun yliopisto

Tarkastelen väitöstutkimuksessani äitiyden ja mediateknologian suhdetta historiallisena ja kulttuurisena prosessina. Kysyn, miten ja missä yhteyksissä äidit ja mediateknologia ovat kohdanneet ja minkälaisia merkityksiä mediateknologiat ovat äitien kokemukseronnassa saaneet. Olen kiinnostunut myös siitä, miten mediateknologiat ovat muuttaneet äitiyden merkityksiä ja muotoja viimeisen neljänkymmenen vuoden aikana. Tutkimukseni edustaa teknologian kulttuurista ja historiallista tutkimusta, jossa teknologiaa tarkastellaan käyttäjien ja heidän kokemustensa näkökulmasta. Mediateknologioiden ja äitiyden merkitykset – yhdessä ja erikseen – ovat muuttuvia, epävakaita ja moninaisia. Ne liittyvät myös kiinteästi äitiyden määrittelyyn yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin valtasuhteisiin. Aineistoni koostuu Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran järjestämistä kilpakirjoituksista sekä äitien kokemuksia mediateknologiasta keränneestä blogi-aineistosta vuodelta 2013. Äitien muistelu- ja kokemukserontaa analysoidaan suhteessa äitiyden ja mediateknologian kulttuurisiin puhetapoihin.

Esitelmässäni tarkastelen sitä, miten äitien mediateknologioille antamat merkitykset omana tilana suhteutuu varhaista vuorovaikutusta korostavaan julkiseen asiantuntijapuheeseen. Ensin esitän, miten oma tila jäsenyi äitien teknologiakertomuksissa ja miten mediateknologiat sijoittuivat näihin jäsenyksiin. Tämän jälkeen tarkastelen näitä kertomuksia suhteessa julkisuudessa käytyyn depattiin äitien omasta tilasta sekä teknologian

roolista siinä. Esitelmäni ei varsinaisesti pureudu mediateknologioiden vaikutuksiin perhesuhteiden välisissä vuorovaikutussuhteissa vaan laajempiin kysymyksiin äitiyden toimijuuden kulttuurisista reunaehdoista, joita myös varhaisen vuorovaikutuksen teorit – ja niiden julkiset representaatiot – rakentavat. Psykologian suuntauksilla ja erilaisilla teorioilla on ollut suuri vaikutus siihen, miten äidin ja lapsen väliseen suhteeseen – ja siten myös äidin oman ajan ja tilan kysymyksiin – on eri aikoina suhtauduttu. Ne myös ohjaavat ja muokkaavat kodin ja arjen sukupuolisia järjestyksiä, eivätkä siten ole ongelmattomia.

Isä-poika- ja äiti-tytär –vuorovaikutus television äärellä

Eero Suoninen, Tampereen yliopisto

Monissa lapsiperheissä katsotaan paljon televisiota. Vaikka television käyttöä nimitetään katsomiseksi, kyse on paljon muustakin kuin ruudun tuijottamisesta. Televisio voi olla monin tavoin osallisena – mahdollistajana ja rajoittajana – perheenjäsenten välisessä vuorovaikutuksessa.

Tarkastelen esitelmässäni yksityiskohtaisesti vanhempien ja lasten television äärellä tapahtuvaa vuorovaikutusta. Tarkempi rajaus kumpuaa siitä perhe-elämän videotallenteiden läpikäymisenäikana kehkeytyneestä havainnosta, että vuorovaikutus television katelutilanteessa voi toisinaan liittyä selvästi katsojien sukupuoleen. Tarkoituksena on analysoida yksityiskohtaisesti sellaisia mies- ja naistapaisia käytäntöjä, jotka elävät television katselutilanteissa. Analyysissä eritellään yksityiskohtaisesti sellainen isä-poika - vuorovaikutusprosessi, jossa korostuvat miestapaiset käytännöt, sekä sellainen äiti-tytär - vuorovaikutusprosessi, jossa vastaavasti korostuvat naistapaiset käytännöt. Artikkelin loppujaksossa näistä kahdesta tapauksesta tehdyt tulkinnat asetetaan systemaattiseen vertailuun.

Analyysi osoittaa, että TV:n äärellä voi kehkeytyä perustavanlaatuisesti erilaisia vuorovaikutuksen muotoja, jotka rakentavat perheenjäsenten keskinäisiä suhteita ja sosiaalistavat lapsia. Lisäksi analyysi osoittaa, että perinteiset sukupuoleen liittyvät käytännöt elävät juonteina jälkimodernissa mediayhteiskunnassakin.